

Iskustva i prilagodba djece izbjeglica u Hrvatskoj

UDK: 159.942(497.5)-053.2-054.73

159.922.7

Prethodno priopćenje

Katarina Perić¹

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Marulićev trg 19, Zagreb
katarina.peric@pilar.hr

Marina Merkaš

Odjel za psihologiju
Hrvatsko katoličko sveučilište
Ilica 242, Zagreb

Sažetak

Pregled literature pokazuje da o djeci izbjeglicama u Hrvatskoj nedostaje podataka temeljenih na istraživanjima. Ovim radom želio se dobiti bolji uvid u iskustvo dolaska djece izbjeglica u Hrvatsku, njihovu prilagodbu na nove uvjete života i njihova očekivanja u budućnosti. Provedeni su intervjui s djecom izbjeglicama (N = 10) koja se trenutno nalaze u Hrvatskoj. Raspon dobi djece bio je od 8 do 16 godina. Tematskom analizom odgovora iz intervjua izdvojeno je 14 podtema svrstanih u tri šire kategorije, odnosno glavne teme: iskustvo dolaska i migracije, iskustvo života u Hrvatskoj te potrebe i želje za budućnost. Djeca izbjeglice opisala su različita iskustva dolaska u Hrvatsku te kao najvažnijim za svoj život, odnosno prilagodbu navodili su podršku obitelji, prijatelja, nastavnika, volontera i zaposlenika prihvatilišta i osnovne škole. Iskazali su potrebu za stabilnim i legalnim statusom izbjeglice u Hrvatskoj, sigurnim domom te želju za učenjem, posebno hrvatskoga jezika. Rezultati upućuju na važnost sustava podrške, formalne i neformalne, za proces prilagodbe djece izbjeglica na nove uvjete života. U radu se opisuje smjer u kojem je moguće dalje istraživati temu i daje uvid u područja gdje je potrebno i moguće praktično djelovati.

Ključne riječi: djeca izbjeglice, iskustva, migracije, potrebe, prilagodba

¹ Zahvaljujemo svima koji su sudjelovali u istraživanju: djeci i njihovim roditeljima, prevoditeljima, volonterima i zaposlenicima službe za izbjeglice i osnovnim školama. *Napomena:* Ovaj rad nastao je na temelju podataka prikupljenih u istraživanju za potrebe izrade diplomskog rada prve autorice pod mentorstvom druge autorice.

Uvod

U posljednjih nekoliko godina Hrvatska je suočena s velikim dolaskom izbjeglica iz različitih zemalja. Na napuštanje svoje domovine odlučili su se zbog ratnih stradanja i terorizma i potrage za boljim životom (Tadić, Dragović i Tadić 2016). Prema podacima Ureda visokog povjerenika za izbjeglice (UNHCR 2019) trenutno je u svijetu oko 25,9 milijuna izbjeglica, od čega polovicu čine djeca. Prema definiciji *Nacionalne mreže za dječji traumatski stres* (2005), djeca izbjeglice su djeca koja su doživjela traumatsko iskustvo, najčešće ratno ili političko nasilje te se zbog preseljenja iz svoje države u neku drugu nalaze u procesu akulturacije i prilagodbe. Djeca izbjeglice iznimno su heterogena skupina jer dolaze iz različitih dijelova svijeta, različitih socijalnih i kulturalnih sredina, s različitim iskustvima rata, progonstva, siromaštva i drugih problema (Radina 2009). Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta (Opća skupština Ujedinjenih naroda 1989) propisuje djetetu izbjeglici istu zaštitu i ista građanska, socijalna i kulturalna prava, kao i svoj drugoj djeci. Strana istraživanja dala su različite spoznaje o iskustvima i prilagodbi djece izbjeglica, a ovaj rad posvećen je provjeri tih spoznaja u hrvatskome kontekstu.

Iskustvom izbjeglištva i odlaskom iz domovine djeca izbjeglice suočena su s mnogim promjenama i izazovima kao što su siromaštvo, preseljenje i nesigurnost (Hart 2009). Uz to, djeca izbjeglice suočena su i s novim ulogama i odgovornostima u svojim obiteljima i novim okolinama (Anderson 2001; Blackwell i Melzak 2000; Puig 2002). Posljedice traume ovise o djetetu, njegovoj obitelji i okolini (Hart 2009), a različiti oblici formalne i neformalne podrške mogu umanjiti te posljedice. Podrška djeci izbjeglicama često uključuje različite aktivnosti (npr. pomoć u odgoju i obrazovanju, pomoć u učenju jezika, igraonice za djecu i intenzivna psihosocijalna podrška članovima djetetove obitelji) (Pezerović i Babić Milić 2016). Važno je istaknuti da djeca izbjeglice imaju jednake razvojne potrebe kao i ostala djeca (Hek 2005a), a nemaju jednake obrasce ponašanja jer dolaze iz različitih kultura i imaju vrlo različita iskustva i individualna obilježja (Blackwell i Melzak 2000).

Kao glavni rizični čimbenik za razvoj teškoća u djece izbjeglica pokazala se izloženost nasilju, ali i dugo razdoblje nesigurnosti i turbulencije na putu i u odredišnoj državi (Fazel, Reed, Panter-Brick i Stein 2012). Čekanje i nesigurnost dobivanja azila može biti veliki uzrok anksioznosti (German i Ehntholt 2007). Od obiteljskih i socijalnih čimbenika rizičnim su se pokazali produženo iskustvo nesigurnog života i manjak stabilnosti koji narušava obiteljsku rutinu (npr. život u kampovima) (Ahearn i Athey 1991). Gubitak važnih odraslih osoba, gubitak fizičke sposobnosti, manjak roditeljske podrške i zaštite, gubitak doma, život s ožalošćenim odraslima, odvojenost od obitelji, gubitak obrazovnih mogućnosti te siromaštvo također pred-

stavljaju rizične čimbenike (Ajduković i Ajduković 1993). Dob djeteta se pokazala kao važan čimbenik, pri čemu su se predškolska dob (Perry 2002) i rana adolescencija (Ahearn i Athey 1991) pokazale kao najranjivija razvojna razdoblja za javljanje psihičkih teškoća i simptoma. Subjektivna procjena fizičke povrede, nemogućnost dijeljenja iskustva s drugima, kao i izolacija od drugih iz domovine isto su se pokazali rizičnim čimbenicima (Perry 2002). Rizičnim čimbenicima također pripadaju iskustvo zlostavljanja ili zanemarivanja u školi, nisko samopoštovanje i pesimizam, nemogućnost pričanja o događajima, korištenje ljutnje kao strategije za suočavanje te nemogućnost učenja (Rutter 2003).

Dolaskom u sigurnu državu, uz nazočnost ostalih zaštitnih čimbenika, može se umanjiti štetno djelovanje rizičnih čimbenika (Fazel i Stein 2002). Prisutnost i podrška roditelja za vrijeme doživljavanja traume (Perry 2002) te nepromijenjena struktura obitelji i nazočnost svih članova obitelji (Perry 2002) pokazali su se kao zaštitni čimbenici. Obiteljska kohezija i prilagodba, migracija s članovima obitelji, podrška odgajatelja, dobre vještine roditeljstva i responzivnost roditelja na psihološke i fiziološke potrebe djeteta također su zaštitni čimbenici (Perry 2002). Drugi zaštitni čimbenici su povezanost sa širom obitelji, mogućnost sklapanja prijateljstava i podrška izvan obitelji, posebno u zemlji u koju su došli, mogućnost života u kući, a ne u prihvatilištu, dobivanje statusa izbjeglice kao i mogućnost nekog oblika povezanosti s domovinom (Rutter 2003). Škola se pokazala kao posebno važan zaštitni čimbenik jer predstavlja stabilnu socijalnu i najčešće podržavajuću okolinu (Fazel i Stein 2002). Od osobina djeteta zaštitnim čimbenicima pokazali su se razumijevanje situacije zbog koje je bilo nužno migrirati te učinkoviti stilovi suočavanja sa stresom (Perry 2002), razumijevanje razloga odlaska, sjećanje na lijepo vrijeme života u domovini, optimizam, samopoštovanje, mogućnost pričanja o događajima, posjedovanje interesa i hobija, osjećaj pripadnosti školi te prijateljstva (Rutter 2003; Maegusuku-Hewett, Dunkerley, Scourfield i Smalley 2007).

Dolaskom u novu zemlju djeca izbjeglice prolaze proces prilagodbe koja, ako je pozitivna, predstavlja dobar razvojni ishod unatoč izloženosti rizičnim čimbenicima. Kod djece izbjeglica posebno je važna kulturalna prilagodba koja se sastoji od dvije komponente. Prvu komponentu čine pozitivna psihološka dobrobit, zadovoljstvo i emocionalno zdravlje, a drugu čini mogućnost nošenja sa svakodnevnim aktivnostima i stjecanje kulturalno prihvatljivih ponašanja (Searle i Ward 1990). Birman, Addae i Morland (2013) navode da uz psihološku dobrobit, prilagodba djece izbjeglica uključuje pozitivne socijalne odnose, posebno s obitelji i vršnjacima. Izloženost različitim socijalizacijskim okolinama (npr. škola, učitelji, prijatelji u razredu) pomaže djeci izbjeglicama u lakšoj prilagodbi i akulturaciji (Puig 2002). Ehntholt i

Yule (2006) navode kako je socijalna podrška jedan od ključnih aspekata u prilagodbi djece izbjeglica.

Za djecu koja se dobro suoče s izbjeglištvom kaže se da su stvorila otpornost ili da su otporna na stres (Maegusuku-Heweet, Dunkerley, Scourfield i Smalley 2007). Otpornost djece izbjeglica i sposobnost njihovog suočavanja sa stresom u interakciji je s okolinskim čimbenicima (Almqvist i Broberg 1999). Općenito, čimbenici važni za razvoj otpornosti mogu se podijeliti u tri skupine: obilježja djeteta, obilježja obitelji i obilježja šire okoline (Luthar, Ciccihetti i Becker 2000). Murray (2003) i Ali Gizir (2004) navode koja su obilježja djeteta važna za razvoj otpornosti: pozitivan temperament, unutarnji lokus kontrole, visoko samopouzdanje, samoučinkovitost, pozitivna očekivanja u budućnosti, prosječna do visoka inteligencija, vještine regulacije emocija i introspekcije, osjećaj autonomije, socijalne vještine, nada i optimizam. Od obilježja obitelji to su obiteljska kohezija, kvaliteta roditeljstva i podrška članova šire obitelji. Čimbenici okoline su socijalna podrška odraslih, uključenost u prosocijalne aktivnosti, pristup kvalitetnim školama, dobri odnosi s vršnjacima i uključenost u smislene aktivnosti (Murray 2003; Ali Gizir 2004). Pozitivna prilagodba djece izbjeglica, usprkos izloženosti nepovoljnim okolnostima, moguća je uz prisutnost zaštitnih čimbenika.

Prema nekim autorima (npr. Anderson i sur. 2004; Fazel i Stein 2002) razvoj i prilagodba djece izbjeglica, kao i njihovo iskustvo traume, mogu se podijeliti u tri razdoblja: razdoblje prije migracije, razdoblje za vrijeme migracije i razdoblje nakon migracije. U sva tri razdoblja prisutni su individualni i kontekstualni čimbenici koji utječu na proces prilagodbe. Iskustvo prije migracije uključuje situacije koje su djeca izbjeglice doživjela u svojoj domovini kao što je izloženost ratnim događanjima, nasilju, gubitcima (Anderson i sur. 2004; Fazel i Stein 2002). Čimbenici za vrijeme migracije uključuju iskustva koja su djeca izbjeglice doživjela na putu od domovine do odredišne zemlje, kao što je dugo putovanje (Anderson i sur. 2004). Čimbenici nakon migracija uključuju iskustvo dolaska u odredišnu zemlju (npr. čekanje azila), pa se ovo razdoblje često naziva i *razdoblje druge traume*.

Pregled literature pokazuje da o djeci izbjeglicama u Hrvatskoj, posebice o djeci koja dolaze iz drugih država, nedostaje podataka temeljenih na istraživanjima. Hrvatski su se autori (npr. Kuterovac, Dyregrov i Stuvland 1994; Ajduković 1995; Prica i Povrzanović 1995; Magličić 1996) bavili temom djece izbjeglica nakon ratnih zbivanja devedesetih godina u Hrvatskoj. Istraživanja o potrebama, iskustvima i prilagodbi djece izbjeglica važna su ne samo radi provjere spoznaja stranih istraživanja, već radi dobivanja uvida u to što djeci može pomoći u prilagodbi na nove uvjete živote. Poznavanje rizičnih i zaštitnih čimbenika s kojima se suočavaju djeca izbjeglice može pomoći u razumijevanju specifičnih potreba djece izbjeglica, kao i za stvaranje

učinkovitijih intervencija za rad s njima. Stoga, svrha ovog rada je, koristeći se kvalitativnom metodologijom istraživanja, ispitati iskustvo i prilagodbu djece izbjeglica u Hrvatskoj. U skladu s tim postavljena su tri istraživačka cilja u radu: 1) ispitati iskustva i način dolaska djece izbjeglica u Hrvatsku, 2) ispitati iskustvo života djece izbjeglica i sustave podrške njihovoj prilagodbi i 3) ispitati želje, potrebe i očekivanja u budućnosti djece izbjeglica.

Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo desetero djece izbjeglica iz zemalja Bliskog istoka, osam djevojčica i dva dječaka. U istraživanju su sudjelovala sva djeca izbjeglice koja su u trenutku provođenja istraživanja pohađala osnovnu školu, a nije im odobren status izbjeglice (azil) u Hrvatskoj. Sva djeca bila su tražitelji azila i korisnici prihvatilišta za tražitelje azila. Raspon dobi bio je od 8 do 16 godina. Sedmero djece izbjeglica došlo je u Hrvatsku s oba roditelja, dok je njih troje došlo samo s jednim. Prosječno je vrijeme boravka djece izbjeglica u Hrvatskoj jedna godina i četiri mjeseca (od 12 do 18 mjeseci). Uzorak je prigodan.

Intervju

Kako bi se dobili odgovori na postavljena istraživačka pitanja, korišten je kvalitativni pristup, odnosno metoda intervjuja. Polustrukturirani intervju sadržavao je 48 pitanja s potpitanjima. Pitanja koja su bila postavljena u intervju osmišljena su za potrebe ovog istraživanja, a dijelom su temeljena na prijašnjim stranim istraživanjima (Anderson 2001; Hek 2005a; Hek 2005b; Puig 2002). Prvi dio intervjuja sadržavao je pitanja koja su se odnosila na opće i sociodemografske podatke o djeci kao što su njihovo ime, godine, razred, zemlja iz koje dolaze te koliko su dugo u Hrvatskoj i jesu li prije dolaska u Hrvatsku bili negdje drugdje. Drugi dio intervjuja odnosio se na iskustvo dolaska u Hrvatsku pa su se pitanja odnosila na to s kim su došli u Hrvatsku te na koji način su došli iz svoje zemlje (npr. *Ispričaj mi kako si došao u Hrvatsku?*). Treći dio sadržavao je pitanja o obitelji, školi, prijateljima i vršnjacima, životu u prihvatilištu, načinu provođenja slobodnog vremena, kulturi i religiji (npr. *Možeš li mi reći nešto o tome kako ti je živjeti u ovom gradu?*; *Ima li nešto što ti se posebno sviđa u ovom gradu?*; *Ima li nešto što ti se ne sviđa u ovom gradu?*; *Da možeš nešto promijeniti, što bi to bilo?*; *Možeš li ispričati nešto o svojoj obitelji?*; *Možeš li mi opisati svoju sadašnju učiteljicu/učitelja/nastavnik?*; *Tvoj jezik je puno drugačiji od hrvatskoga. Možeš li ispričati kako učiš hrvatski jezik, što ti je najteže, a što najlakše u hrvatskome jeziku?*). Uz to, postavljena su im pitanja vezana uz želje budućeg mjesta

stanovanja, budućeg zanimanja, što djeca općenito žele promijeniti i koja je njihova najveća potreba u sadašnjoj situaciji (npr. *Što bi ti pomoglo da se osjećaš sigurno i sretno u Hrvatskoj?; Bi li želio/la sada imati nešto što nemaš (bilo što)?*). Sva su pitanja bila prilagođena dobi djeteta, kao i struktura i način postavljanja pitanja.

Postupak

Prije provedbe istraživanja dobivena je potvrda o usklađenosti postupka u istraživanju s Etičkim kodeksom Hrvatskog katoličkog sveučilišta te ostalim pravilima i zakonskim regulativama provođenja istraživanja u koje je uključen čovjek. Istraživanje je provedeno u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom. Zatraženo je i dobiveno odobrenje ustanove u kojoj je istraživanje provedeno te suglasnosti roditelja i djece za sudjelovanje u istraživanju. Sva djeca i roditelji koji su zamoljeni, pristali su sudjelovati u istraživanju. Prikupljanje podataka obavljalo se u prostorima škole, a intervjui su snimani diktafonom. Intervjui su provedeni na hrvatskome i engleskome jeziku, a prisutnost prevoditelja bila je potrebna na dva intervjua. Povjerljivost prevoditelja regulirana je Kodeksom ponašanja (engl. *Code of conduct*) organizacije u kojoj je prevoditelj bio zaposlen. Prosječno vrijeme trajanja intervjua bilo je 50 min.

Obrada podataka

Za obradu podataka korištena je tematska analiza sadržaja. U skladu s Braun i Clark (2006), tematska analiza učinjena je u nekoliko koraka. Prvo su se detaljno čitali svi transkripti i bilježile ideje i podatci o pojedinim temama u skladu s istraživačkim pitanjima. Zatim su pojedinim mislima i dijelovima odgovora sudionika dodijeljeni kodovi koji su se raspoređivali po temama od interesa u radu (Slika 1.). Na kraju su se razmotrile i imenovale teme. Budući da su neke teme imale zajedničkih karakteristika, grupirane su u tri glavne teme, u skladu s istraživačkim pitanjima i spoznajama iz literature.

Rezultati

Tematskom analizom odgovora prikupljenih intervjuom identificirano je 14 tematskih cjelina koje pokazuju i odražavaju iskustva i potrebe djece izbjeglica (Slika 1.), koje su grupirane u tri glavne teme: a) iskustvo dolaska i migracije, b) iskustvo života u Hrvatskoj i c) potrebe i želje za budućnost. Rezultati su prikazani prema trima glavnim temama.

Iskustvo dolaska i migracije

U prvom dijelu obuhvaćene su teme koje prikazuju iskustvo djece na njihovom putu prema odredišnim zemljama, kao i iskustvo života u drugim državama u kojima su se zadržavali za vrijeme migracije i deportaciju u Hrvatsku. Djeca su izjavila da su prošla mnogo država te koristila različite načine putovanja tijekom migracije (Slika 1., podtema *Put kroz države*). Na pitanje kako su došla u Hrvatsku, 6 od 10 djece nabrajalo je države kroz koje su prošli i u kojima su se zadržavali te kako su došla do Hrvatske. Načini dolaska su bili: pješačenje, autobus, brod/čamac i avion. Djeca su (7 od 10) navela da su im neki članovi obitelji ostajali u izbjegličkim kampovima u drugim državama ili pak u domovini. Djeca su u Hrvatsku došla jer su ih zajedno s obitelji deportirali iz država u kojima su boravili prije Hrvatske, a to su im bile odredišne zemlje (npr. Njemačka, Austrija, Švedska) (Slika 1.; podtema: *Hoće li ovdje ostati?; Deportacija – rekli su nam da moramo otići*). Jedan od odgovora koji to opisuje jest: „Bila sam u Jordanu i bila sam u škola, ali Jordan je jako teško u školi i morate dati novce. Tamo je jako teško. I onda smo otišli na Turkaj, i onda smo u more u brod i onda do Grčka i onda Slovenija, Hrvatska i onda Austrija. Ostali smo u Austriji i onda bili smo 11 mjeseci.“

Iskustvo života u Hrvatskoj

U drugom dijelu obuhvaćene su teme vezane uz život djece izbjeglica u Hrvatskoj i njihova iskustva. Sva djeca navodila su da im je u Hrvatskoj lijepo (Slika 1., podtema: *Lijepo mi je u Zagrebu, ali...*). Najviše im se sviđaju dobri ljudi koji im pomažu, lijepa priroda i grad. Djeca su navela i ono što se sviđa njihovim obiteljima (npr. dobrotu ljudi, sigurnost, sloboda komunikacije sa svima). Djeca (2 od 10) su navela da im se ne sviđaju razlike u jeziku i nemogućnost sporazumijevanja, ali i ljudi koji ih ne prihvaćaju i imaju negativno mišljenje prema njima i članovima njihovog naroda. Jedan od odgovora u ovoj podtemi je: „Mojoj mami se sviđa zato što se ovdje ne svađamo s ostalim ljudima. Ovdje ima muslimana i kršćana, tako je i u Siriji, ali ovdje se ne svađaju. Ovdje i u Švedskoj možeš pričati s bilo kim. U Siriji nije tako. Ovdje je sigurno.“

Sva djeca izbjeglice došla su u Hrvatsku zajedno s nekim od članova svoje obitelji (Slika 1., podtema: *U krugu obitelji*). Djeca pomažu roditeljima prevodeći nešto s hrvatskoga ili na hrvatski jezik, sudjeluju u obavljanju kućanskih poslova te brinu o braći i sestrama (npr. pomoć oko učenja materinskoga i hrvatskoga jezika i zadataka u školi). Navela su da im je važna i podrška roditelja, posebice oko praktičnih stvari (npr. osiguranje potrepština za život) i školskih zadataka. Djeca su navodila i važnost prisutnosti roditelja, njihova humora i ljubavi koju im daju. Primjer jednog odgovora:

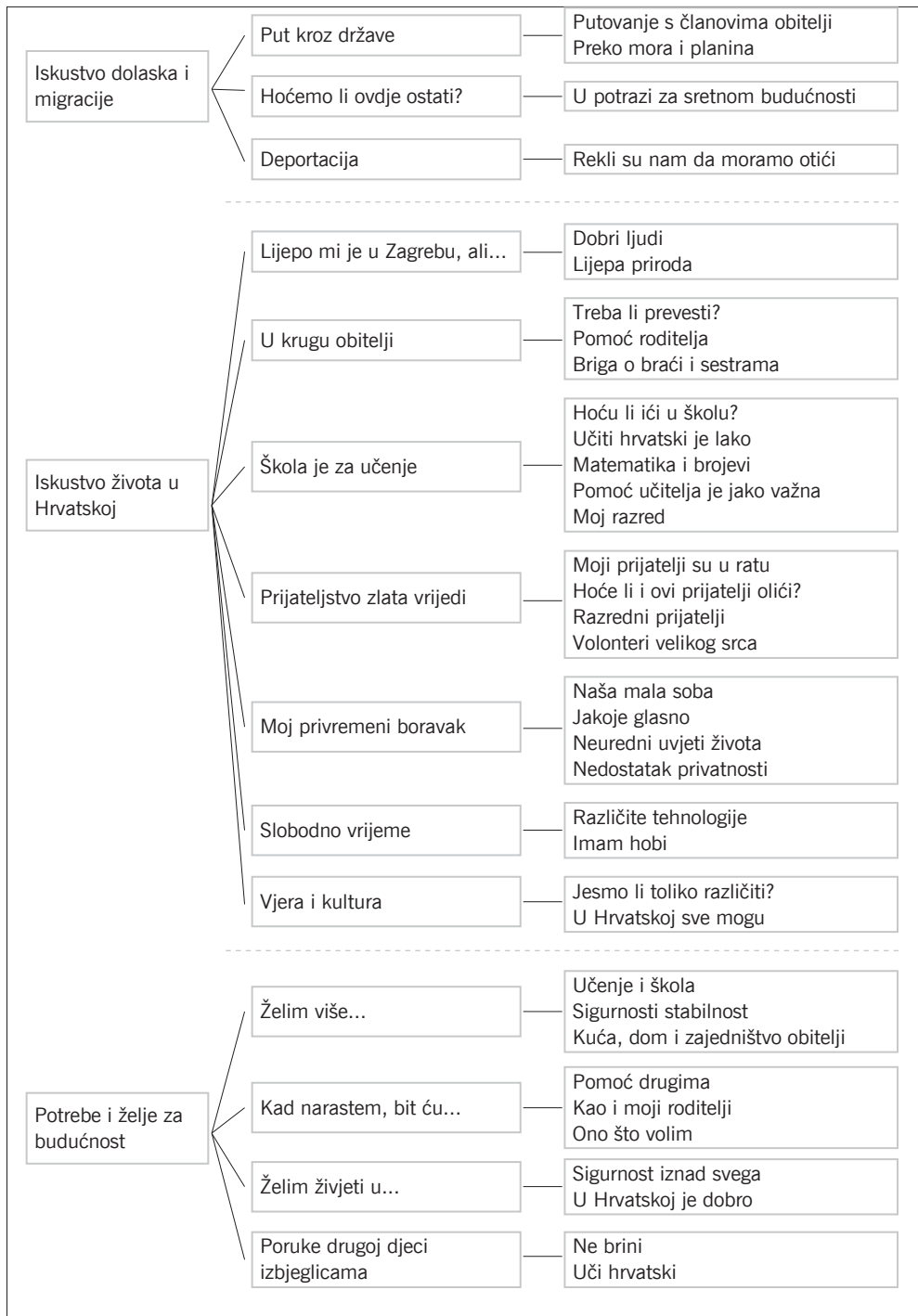
„Jako pomogniju meni. Tata mene uzme svaki dan na trgovina i kupi meni šta ja hoću i uvijek on sa mnom zeza, on voli jako mene. Moja mama meni isto pomogni. Ona meni radi kosu i pere moje stvari i svaki dan uvečer stavi moje stvari na moj krevet i reci: sutra taj nosiš. I ona meni da šta ja oću nosit.“

Dolaskom u Hrvatsku djeca nisu znala hoće li nastaviti školovanje (Slika 1., podtema 3: *Škola je za učenje*). Navodili su da je hrvatski puno drugačiji od njihovoga materinskog jezika, a 8 od 10 djece reklo je kako im je učenje hrvatskoga jezika lako te da im se sviđa. Hrvatski jezik najčešće uče komunicirajući s drugom djecom izbjeglicama i svojom braćom i sestrama na hrvatskome jeziku. No, neki (4 od 10) su ga naučili uz pomoć volontera i zaposlenika u prihvatilištu. Većina djece (7 od 10) rekla je da im se u školi najviše sviđa matematika i predmeti s brojevima. Naglašavali su važnost pomoći učitelja i nastavnika. Oni im pokazuju i upućuju ih što trebaju raditi i pomažu u onome što ne razumiju. Uz to, djeca su navodila kako im je važna pomoć drugih učenika u njihovom razredu.

Djeca su i dalje u kontaktu (npr. telefonom, putem društvenih mreža) s nekim od svojih prijatelja iz domovine (Slika 1., podtema: *Prijateljstvo zlata vrijedi*). No, stekli su i mnogo novih prijatelja (npr. u školi, u prihvatilištu), pri čemu je 8 od 10 djece izjavilo kako im je prijateljstvo s drugom djecom izbjeglicama važno. Djeca su navodila da su im prijatelji u školi od velike pomoći, ali da se s njima ne družu izvan škole i da se neka djeca u razredu ne žele družiti s njima. Sva djeca rekla su da su im volonteri i zaposlenici u prihvatilištu prijatelji i da im pomažu (npr. u učenju hrvatskoga i engleskoga jezika te pisanju zadaće za školu).

Sva su djeca rekla kako im se ne sviđa smještaj u prihvatilištu (Slika 1., podtema: *Moj privremeni boravak*). Navodili su da im se ne sviđa što je soba mala, što moraju spavati na podu i nemaju priliku samostalno kuhati. Navodili su kako im smeta buka drugih, ali i njihove braće i sestara kad moraju učiti, što je često neuredno. Također, navodila su i kako im u prihvatilištu nedostaje privatnosti te da im smetaju kontrole koje imaju, nekad i za vrijeme noći. Primjer odgovora je: *„Dobro je u Hrvatskoj, ali, znaš, u prihvatilištu smo godinu i pol u sobu malu i restoran tamo kod nas hranu i nekad nije dobra hrana i moramo mi kuhati, ali mi ne smijemo štednjak i hladnjak imati. Znaš, mi smo starija obitelj u prihvatilištu i neke obitelji koje su došle nakon nas su dobile azil i otišle, ali mi smo još. I mala soba, da joj. Prije u 11 mjesec dali su nam druga soba. Do 11 mjesec mi smo svi živjeli u jedna soba. Ima samo 2 kreveta. Ja i sad spavam u pod.“*

U slobodno se vrijeme djeca najčešće igraju na mobitelu ili provode vrijeme u sobi (Slika 1., podtema: *Slobodno vrijeme*). Neki od njih u slobodno vrijeme slušaju glazbu, plešu, crtaju, pjevaju i idu negdje izvan prihvatilišta. Jedno dijete slobodno vrijeme provodi u svojstvu prevoditelja u udruzi u prihvatilištu.

Slika 1. Prikaz strukture rezultata prema glavnim temama, podtemama i kodovima

Djeca su uglavnom izjavila da se ljudi u Hrvatskoj razlikuju od ljudi u njihovim domovinama (Slika 1., podtema: *Vjera i kultura*), no neka (4 od 10) su rekla da nema puno razlike između Hrvatske i njihove domovine. Ono što su navodili je sigurnost i mir koji imaju u Hrvatskoj, za razliku od njihovih domovina u kojima je ratno stanje. Navodili su kako im se sviđa što mogu slaviti blagdane i poštivati svoju kulturu i vjeru, što imaju slobodu i sigurnost te što se ljudi različitih vjera ne svađaju zbog toga što su različiti. Primjer odgovora u podtemi jest: „*Naši ljudi, vi to ne radite, ali naši ljudi se svađaju zato što je auto kod njih. Ili ako idu u autu bacaju smeće van, to ne stavljaju u smeće. To baš nije dobro. Strgaju auto od policija, staviju nešto u auto da bude vatra.*“

Potrebe i želje za budućnost

Ova podtema opisuje ono što su djeca izbjeglice navodila što bi htjela da bude bolje, ali i ono što sada nemaju, a željeli bi imati (Slika 1., podtema: *Želim više...*). Djeca žele više učiti i imati pomoć asistenata u školi jer im to pomaže. Jedna od najvažnijih stvari koju su djeca izbjeglice istaknula jest želja za sigurnošću i stabilnošću te priznavanje statusa izbjeglice (azila). Uz to, žele živjeti u kući zajedno sa svojom obitelji. Primjer je: „*Nema ništa posebno što želim, samo se nadam da ćemo dobiti azil i biti sa svojom obitelji u jednoj kući i to je to. I tada ću moći misliti o tome što ću raditi, što želim. Samo ovo je prvo i onda ostalo.*“

Kad su pitani čime se žele baviti kad odrastu, djece su navodila različita zanimanja (npr. učiteljica, doktorica, liječnik, arhitekt, slikarica) (Slika 1., podtema: *Kad narastem, bit ću...*) to žele biti jer žele pomagati drugima. Također, djeca izbjeglice navodila su da žele biti kao i njihovi roditelji. Ovo je primjer odgovora: „*Htio bi biti ili liječnik ili oni koji radiju puno velike zgrade. Zato što, moj tata kad je bio mali on je isto pomagao mog djeda, a ja sad volim da ja pomazem.*“

Sva su djeca rekla kako žele ostati u Hrvatskoj, a od gradova su navodili Zagreb, Zadar i Split (Slika 1., podtema: *Želim živjeti u...*). Jedan od razloga je to što im život u Hrvatskoj pruža veću sigurnost od života u njihovoj domovini.

Na kraju intervjua, djeca izbjeglice imala su mogućnost poručiti nešto drugoj djeci koja su, kao i oni, napustila svoju domovinu i dolaze u neku drugu državu (Slika 1., podtema: *Poruke drugoj djeci izbjeglicama*). Poruke djece bile su većinom usmjerene na ohrabrivanja, poticaj na lijepo i pristojno ponašanje, slijeđenje pravila ponašanja, ali i poticaje na učenje hrvatskoga jezika. Jedna od poruka je: „*Rekao bi kao: ne plaćite ili nešto kao to jer imamo dug život i imamo vrijeme za sve. Probao sam ovaj način života. Ne trebaš se bojati jer imaš dug život i imaš vrijeme za sve.*“

Rasprava

Iskustvo dolaska i migracije

U skladu s istraživanjima pokazalo se kako su djeca izbjeglice izrazito heterogena skupina koja je na putu izložena velikim prijetećim situacijama, ali i mnogim teškoćama vezanim uz način na koji migriraju (Fazel i Stein 2014). Perry (2002) navodi kako se prisutnost i podrška roditelja za vrijeme putovanja i migracije pokazala kao zaštitni čimbenik. Fazel i Stein (2014) navode kako za vrijeme migracije djeca izbjeglice mogu biti odvojena od članova obitelji, što je slučaj i u ovom istraživanju. Briga za članove obitelji koji nisu s njima, ali i odvojenost od njih, za djecu izbjeglice predstavlja rizični čimbenik razvoja (Ajduković i Ajduković 1993).

Iz odgovora djece može se zaključiti kako mnogima Hrvatska nije bila odredišna zemlja. Mnoga od njih boravila su već u drugim državama više mjeseci, krenuli u školu te bili u procesu akulturacije i asimilacije u novo društvo, nakon čega su ih deportirali u Hrvatsku. Već u državi u kojoj su prije boravila djeca su doživljavala nesigurnost legalnog statusa izbjeglice, što je veliki izvor anksioznosti (Hart 2009), s čim se ponovno susreću zbog deportacije. Hart (2009) navodi kako nestabilnost i učestale promjene mjesta boravišta predstavljaju teškoću u pronalasku i pristupu uslugama podrške koja je često potrebna djeci izbjeglicama i njihovim obiteljima.

Iskustvo života u Hrvatskoj

Djeca su navodila kako im se sviđa u Hrvatskoj jer se oko njih nalaze ljudi koji su im spremni pomoći, ali nisu sva iskustva pozitivna, što je u skladu sa stranim istraživanjima (Anderson i sur. 2004). Osim što bi promijenili stav drugih ljudi o njima, djeca izbjeglice su navodila kako im poteškoću predstavlja nerazumijevanje i nemogućnost korištenja hrvatskoga jezika. Usvajanje jezika za njih i obitelji predstavlja izazov integracije u društvo (Pezerović i Babić Milić 2016).

Djeca izbjeglice imaju više prilika učiti hrvatski jezik nego njihovi roditelji pa im roditelji zbog toga često dodjeljuju dodatnu odgovornost (npr. prevođenje kod liječnika) što nije primjereno njihovoj dobi. Puig (2002) smatra kako takve odgovornosti mogu predstavljati poteškoće za djecu te se ona mogu suočiti s ulogama koje nisu primjerene njihovoj razvojnoj dobi. Rezultati istraživanja pokazuju kako djeca pomažu svojim obiteljima, ali su im obitelji i izvor velike podrške i pomoći. Obitelj se pokazala kao jedan od najsnažnijih čimbenika koji pridonosi psihološkom zdravlju djeteta (Fuller-Iglesias, Webster i Antonucci 2015), a pažnja koju roditelji posvećuju svojoj djeci pokazala se kao zaštitni čimbenik za djecu izbjeglice (Perry 2002).

Djeca su se školovala u svojoj domovini ili drugoj državi u kojoj su se zadržala duže vrijeme. U Hrvatskoj su nastavila sa školovanjem. Budući da škole pružaju mjesto sigurnosti i stabilnosti, mjesto za učenje jezika i razvoj nove socijalne mreže, posebno su važne (Centar za djecu, mlade i obitelj Modus 2014). Dimitry (2011) navodi kako se djeca s Bliskog istoka lakše nose s proživljenom traumom i sukobima kroz održavanje strukturirane dnevne rutine i fokusiranosti na obrazovanje. Znanje i mogućnost korištenja hrvatskoga jezika ključno je za integraciju djece izbjeglica u školu (Đurđević i Podboj 2016). Rezultati pokazuju kako je učenje i znanje hrvatskoga jezika djeci izbjeglicama u ovom istraživanju lako i važno, da im u tome pomažu druga djeca, vršnjaci i obitelji. To je u skladu s istraživanjem Andersona (2001) u kojem su djeca isticala važnost kontakata s drugom djecom i djecom izbjeglicama radi usvajanja i učenja jezika.

Rezultati pokazuju kako im se u školi najviše sviđaju predmeti s brojevima, kao što je matematika. Vrlo vjerojatno jer drugi predmeti zahtijevaju dobro poznavanje hrvatskoga jezika. U skladu s istraživanjem koje je provela Hek (2005b), djeca su isticala važnost pažnje koju su učitelji i nastavnici izdvajali kako bi im objasnili zadatke pojedinih predmeta. Hek (2005b) također navodi da djeca izbjeglice najviše cijene strpljivost i razumijevanje nastavnika i učitelja. Djeca izbjeglice naglašavala su važnost pomoći vršnjaka u razredu, njihovu pomoć oko prevodenja i objašnjavanja u prilagodbi u školi. Ovo je u skladu s navodima Hek (2005b) o važnosti vršnjaka u školi za prilagodbu djece izbjeglica.

Djeca su posebno važnim isticala prijateljstva koja su ostvarila s drugom djecom u prihvatilištu. To je u skladu s istraživanjem koje je proveo Stanley (2001) u kojem su djeca govorila o velikoj važnosti i dobiti provođenja slobodnog vremena sa svojim vršnjacima koji su također izbjeglice. Ovaj nalaz posebno je važan jer su kontakti djece s njihovim prijateljima u domovini otežani i isprekidani. Iako su djeca izbjeglice navodila da su djeca s kojima idu u razred dobra i spremna pomoći, neka djeca navodila su kako doživljavaju odbačenost od vršnjaka. To je u skladu s dosadašnjim nalazima (Anderson 2001; Fazel i Stein 2014; Hart 2009; Hek 2005b) koja pokazuju da su djeca izbjeglice u svojim školama ili lokalnim zajednicama doživjela odbacivanje i diskriminaciju. Hek (2005b) navodi kako je za dobru integraciju i prihvaćanje od djece u razredu, važno uključiti specifičnosti rada s djecom izbjeglicama u kurikulum škole te pripremiti djecu i zaposlenike na njihov dolazak.

Posebice je važno istaknuti percepciju djece o volonterima i zaposlenicima prihvatilišta kao prijateljima i osobama spremnim pomoći u svemu. Pezerović i Babić Milić (2016) navode kako oblici podrške, kao što je pomoć u učenju jezika, sportske aktivnosti i radionice za djecu pomažu u prilagodbi i integraciji djece izbjeglica u društvo, a sve te oblike pomoći pružaju volonteri i zaposlenici prihvatilišta djeci koja

su sudjelovala u ovom istraživanju. Djeca izbjeglice većinom su iznosila nezadovoljstvo smještajem u prihvatilištu te želju i potrebu za osobnim prostorom. Anderson (2001) navodi kako izdvojenost lokacije, ali i uvjeti u prihvatilištu često pridonose osjećaju marginaliziranosti i odbačenosti što otežava prilagodbu i integraciju.

U skladu s istraživanjem Candappe i Egharevba (2000), djeca izbjeglice najčešće su izvještavala o neorganiziranim načinima provođenja slobodnog vremena. Candappa i Egharevba (2000) također navode kako djeca izbjeglice češće od druge djece slobodno vrijeme provode obavljajući kućanske poslove i pomažući roditeljima. S obzirom da organizirane aktivnosti u slobodno vrijeme pridonose pozitivnom razvoju i prilagodbi (Eccles i Roeser 2011), važno je omogućiti djeci izbjeglicama više takvih aktivnosti i mogućnosti uključivanja u neke od njih u lokalnoj zajednici.

Potrebe i želje za budućnost

Rezultati pokazuju kako bi djeca izbjeglice voljela više učiti i biti uključena u školske aktivnosti. Ovi nalazi u skladu su s nalazima Hekove (2005b). Uz to, djeca izbjeglice izvještavala su o želji za nastavkom školovanja, ali i dodatnim edukacijama kao što je tečaj crtanja ili komunikacije. Rezultati istraživanja pokazuju kako djeca izbjeglice imaju izrazito izraženu potrebu za sigurnošću i stabilnošću koja im djelomično može biti zadovoljena kroz priznavanje statusa izbjeglice (dobivanje azila) te život u kući zajedno s članovima obitelji. Navodila su kako će tek kad dobiju kuću moći razmišljati o tome što će raditi ili što žele. Ovo je u skladu s teorijom motivacije (Maslow 1943), prema kojoj, tek kad zadovoljimo potrebe nižeg reda, možemo zadovoljavati potrebe višeg reda. Odgovori djece o odabiru zanimanja u skladu su s dosadašnjim rezultatima (Hek i Sales 2002; Melzac 1995; prema Hek 2005a), koji pokazuju da djeca i mladi izbjeglice često pokazuju želju za poslovima u kojima se pomaže drugima.

Rezultati pokazuju, a vidljivi su i kroz poruke koje su djeca izbjeglice uputila drugoj djeci, da im je potrebno ohrabrivanje, pomoć i podrška. Naime, poticaje na učenje hrvatskoga jezika, slušanje roditelja, pristojno ponašanje i strpljenje oko dobivanja statusa, sažetak su potreba djece izbjeglica što su rekli za vrijeme intervjua. Ovi nalazi mogu biti smjernica za rad s djecom izbjeglicama, kao i uvid u područja gdje treba poboljšati dosadašnji rad s djecom i podršku djeci izbjeglicama u Hrvatskoj.

Implikacije rezultata i nedostaci istraživanja

Kao što je navedeno u radu autora Đurđević i Podboj (2016), učenje jezika jedna je od ključnih komponenti integracije izbjeglica u društvo, stoga je važno pružiti djeci izbjeglicama, ali njihovim obiteljima, programe redovitog učenja hrvatskoga jezika

ka. Ova spoznaja potvrđena je i ovim istraživanjem. Prema rezultatima istraživanja nastavnici i učitelji važan su izvor podrške djeci izbjeglicama, stoga ih je potrebno educirati, ohrabrivati i davati im podrške. U ovom istraživanju prepoznaje se potreba djece izbjeglica za prihvaćanjem od druge djece u razredu i vršnjaka.

Iako u Hrvatskoj postoje nastojanja i konkretne aktivnosti koje su usmjerene radu s djecom izbjeglicama, kao npr. priručnik Centra za djecu, mlade i obitelj Modus (2014; <https://www.irh.hr/dokumenti/40-djeca-izbjeglice-u-skolama>) i aktivnosti Ureda UNICEF-a za Hrvatsku u sklopu programa *Pomoći djeci izbjeglicama i migrantima - Integracija djece koja u Hrvatskoj traže sigurnost* (<https://www.unicef.org/croatia/pomoc-djeci-izbjeglicama-i-migrantima>), nedostaje sustavnih informacija o evaluaciji takvih nastojanja i aktivnosti te ostalih aktivnosti u školama koje pohađaju djeca izbjeglice u Hrvatskoj. Prakse drugih država pokazale su pozitivne učinke različitih programa za integraciju djece izbjeglica u okolini u kojoj trenutno žive, ali i razvoj pozitivnih stavova prema djeci izbjeglicama (Cameron, Rutland, Brown i Douch 2006; Vezzali, Capozza, Giovannini i Stathi 2011). Rezultati dalje pokazuju kako je mjesto života jako velik izvor stresa za djecu izbjeglice i da se materijalni uvjeti života djece izbjeglica u Hrvatskoj trebaju poboljšati. Potrebno je osmisliti organizirane aktivnosti u kojima bi djeca izbjeglice u slobodno vrijeme mogla sudjelovati što je korisno za njihovu prilagodbu i razvoj (Maegusuku-Hewett i sur. 2007).

Rezultate i implikacije istraživanja treba sagledati kritički. Iako je korištena kvalitativna metodologija dala bolji i dublji uvid u potrebe djece izbjeglica u Hrvatskoj, svakako bi trebalo provesti sustavno istraživanje kombinacijom kvalitativne i kvantitativne metodologije. Uzorak je prigodan, ali bi u budućim istraživanjima trebalo uključiti više djece i njihove obitelji. Uz to, istraživanja s roditeljima, nastavnicima i učiteljima, kao i volonterima i zaposlenicima u prihvatilištu, vrlo su korisna za dobivanje šire slike o potrebama djece izbjeglica i njihovom životu. Prisutnost prevoditelja, koji je djeci poznat od prije, tijekom intervjua mogla je narušiti otvorenost djece u odgovaranju na neka pitanja (npr. zadovoljstvo trenutnim smještajem i okolinom), odnosno moguće je da djeca nisu željela otvoreno reći sve što osjećaju, misle i doživljavaju. S obzirom na specifičnost provedbe istraživanja, ovdje nije bilo moguće uključiti prevoditelja koji je djeci nepoznat, no u sljedećim istraživanjima svakako bi taj aspekt istraživanja trebalo pomno razmotriti. Uz to, kodiranje odgovora jednog istraživača moglo je narušiti pouzdanost i valjanost rezultata istraživanja te bi u sljedećim istraživanjima svakako bilo dobro da u taj proces bude uključeno više istraživača koji bi neovisno jedan o drugome kodirali odgovore. Stoga se preporuča da se u sljedećim istraživanjima ti nedostaci otklone.

Rezultati istraživanja daju uvid u iskustva i potrebe djece izbjeglica u Hrvatskoj. Nalazi upućuju na važnost sustava podrške, formalne i neformalne, za proces prilagodbe djece izbjeglica na nove uvjete života. Posebice se ističe i prepoznaje važnost podučavanja hrvatskoga jezika za prilagodbu djece izbjeglica. Spoznaje rada daju smjer u kojem je moguće dalje istraživati temu i uvid u područja gdje je potrebno i moguće praktično djelovati.

Literatura

- Ahearn, F. i Athey, J. (1991). The mental health of refugee children: An overview. U F. Ahearn i J. Athey (ur.), *Refugee children: Theory, research and services*, (str. 3–19). Washington, DC: MCH Bureau.
- Ajduković, M. i Ajduković, D. (1993). Psychological well-being of refugee children. *Child Abuse and Neglect*, 17, 843–854. doi: 10.1016/S0145-2134(08)80014-2
- Almqvist, K. i Broberg, A. G. (1999). Mental health and social adjustment in young refugee children 3.5 years after their arrival in Sweden. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(6), 723–730. doi: 10.1097/00004583-200006000-00020
- Anderson, A., Hamilton, R., Moore, D., Loewen, S. i Frater-Mathieson, K. (2004). Education of refugee children: Theoretical perspectives and best practice. U R. J. Hamilton i D. Moore (ur.), *Educational interventions for refugee children: Theoretical perspectives and implementing best practice*, (str. 1–11). London: Psychology Press. *Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(6), 723–730. doi: 10.1097/00004583-200006000-00020
- Anderson, P. (2001). 'You don't belong here in Germany...': On the social situation of refugee children in Germany. *Journal of Refugee Studies*, 14(2), 187–199. doi: 10.1093/jrs/14.2.187
- Birman, D., Addae, D. i Morland, L. (2013). *Acculturation and adjustment for unaccompanied refugee minors (URMs)*. Pribavljeno 15.06.2018. s adrese <https://brycs.org/wp-content/uploads/2018/09/Acculturation-for-URMs.pdf>
- Blackwell, D. i Melzak, S. (2000). *Far from the battle but still at war: Troubled refugee children in school*. London: Child Psychotherapy Trust.
- Braun, V. i Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa
- Cameron, L., Rutland, A., Brown, R. i Douch R. (2006). Changing children's intergroup attitudes toward refugees: Testing different models of extended contact. *Child Development*, 77 (5), 1208–1219. doi: 10.1111/j.1467-8624.2006.00929.x
- Candappa, M. i Egharevba, I. (2000). 'Extraordinary childhoods': the social lives of refugee children. Pribavljeno 24.04.2018. s adrese: https://warwick.ac.uk/alumni/services/eportfolios/errfaf/teaching/readings/candappa_and_egharevba_2000.pdf
- Centar za djecu, mlade i obitelj Modus (2014). *Djeca izbjeglice u školama*. Pribavljeno 24.04.2018. s adrese: <https://www.irh.hr/po-kategorijama-sa-sazetkom/brosure/40-djeca-izbjeglice-u-skolama/file>
- Dimitry, L. (2011). A systematic review on the mental health of children and adolescents in areas of armed conflict in the Middle East. *Child: Care, Health and Development*, 38(2), 153–161. doi: 10.1111/j.1365-2214.2011.01246.x

- Durđević, R. i Podboj, M. (2016). Izbjeglice kao posebna kategorija učenika inog jezika. *Strani jezici*, 45 (3–4), 245–261.
- Eccles, J. S. i Roeser, R. W. (2011). School and community influences on human development. U M. H. Bornstein i M. E. Lamb (ur.), *Developmental Science: An Advanced Textbook* (str. 571–644). New York and Hove: Psychology Press.
- Ehnholt, K.A. i Yule, W. (2006). Practitioner review: Assessment and treatment of refugee children and adolescents who have experienced war-related trauma. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(12), 1197–1210. doi: 10.1111/j.1469-7610.2006.01638.x
- Fazel, M., Reed, R.V., Panter-Brick, C. i Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *Lancet*, 379, 266–282. doi: 10.1016/S0140-6736(11)60051-2
- Fazel, M. i Stein, A. (2002). The mental health of refugee children. *Arch Dis Child*, 87, 366–370. doi: 10.1136/adc.87.5.366
- German, M. i Ehnholt, K. (2007). Working with refugee children and families. *The Psychologist*, 20 (3), 152–155.
- Fuller-Iglesias, H. R., Webster, N. J. i Antonucci, T. C. (2015) The complex nature of family support across the life span: Implications for psychological well-being. *Developmental Psychology*, 51(3): 277–288. doi: 10.1037/a0038665
- Hart, R. (2009). Child refugees, trauma and education: interactionist considerations on social and emotional need and development. *Educational Psychology in Practice*, 25 (4), 351–368. doi: 10.1080/02667360903315172–
- Hek, R. (2005a). *The experiences and needs of refugee and asylum seeking children in the UK: A literature review*. University of Birmingham: National Evaluation of the Children's Fund.
- Hek, R. (2005b). The role of education in the settlement of young refugees in the UK: The experiences of young refugees. *Practise*, 3 (17), 157–171. doi: 10.1080/09503150500285115
- Kuterovac, G., Dyregrov, A. i Stuvland, R. (1992). Children in war: A silent majority under stress. *British Journal of Medical Psychology*, 67, 363–375. doi: 10.1111/j.2044-8341.1994.tb01804.x
- Luthar, S.S., Cicchetti, D. i Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71 (3), 543–562. doi: 10.1111/1467-8624.00164
- Maegusuku – Hewett, T., Dunkerley, D., Scourfield, J. i Smalley, N. (2007). Refugee children in Wales: Coping and adaptation in the face of adversity. *Children & Society*, 21, 309–321. doi: 10.1111/j.1099-0860.2007.00102.x
- Magličić, V. (1996). Traumatska iskustva djece. *Revija socijalne politike*, 3(1), 81–89.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological review*, 50(4), 370–396. doi: 10.1037/h0054346
- National Child Traumatic Stress Network and Refugee Trauma Task Force (2005). *Mental health interventions for refugee children in resettlement*. Los Angeles, Durham: National Child Traumatic Stress Network.
- Opća skupština Ujedinjenih naroda (1989). *Konvencija o pravima djeteta*. Pribavljeno 28.10.2017 s adrese: http://www.dijete.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=107
- Perry, B. (2002). *Stress, trauma and post-traumatic stress disorders in children: An introduction*. Houston, TX: The Child Trauma Academy.

- Pezerović, A. i Babić Milić, M. (2016). Važnost savjetovanišnog rada s djecom izbjeglicama. *Ljetopis socijalnog rada*, 23(3), 363–380. doi: 10.3935/ljsr.v23i3.113
- Prica, I. i Povržanović, M. (1995). Autobiografije djece – ratnih prognanika kao etnografija odrastanja. *Narodna umjetnost*, 32(2), 187–215.
- Puig, M. E. (2002) The adultification of refugee children. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 5 (3–4), 85-95. doi: 10.1300/J137v05n03_05
- Radina, A. (2009). Dijete izbjeglica u svijetu – Konvencija o pravima djeteta. *Zbornik radova povodom 20. godišnjice Konvencije o pravima djeteta*.
- Rutter, J. (2003). *Supporting refugee children in 21st century Britain: A compedium of essential information*. Stoke on Trent: Trentham Books.
- Searle, W. i Ward, C. (1990). The prediction of psychological and sociocultural adjustment during cross-cultural transitions. *International Journal of Intercultural Relations*, 14, 449–464. doi: 10.1016/0147-1767(90)90030-Z
- Stanley, K. (2001). *Cold comfort. Young separated refugees in England*. London: Save the Children.
- Szente, J., Hoot, J. i Taylor, D. (2006). Responding to the special needs of refugee children: practical ideas for teachers. *Early Childhood Education Journal*, 34 (1), 15–20. doi: 10.1007/s10643-006-0082-2
- Tadić, J., Dragović, F. i Tadić, T. (2016). Migracijska i izbjeglička kriza – sigurnosni rizici za EU. *Policija i sigurnost*, 25(1), 14–42.
- UNHCR (2019). *Figures at a glance*. Pribavljeno 14.1.2020. s adrese: <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>
- Vezzali, L., Capozza, D., Giovannini, D. i Stathi, S. (2011). Improving implicit and explicit intergroup attitudes using imagined contact: An experimental intervention with elementary school children. *Group Processes and Intergroup Relations*, 1–10. doi: 10.1177/1368430211424920

Experiences and adjustment of refugee children in Croatia

Abstract

A literature review showed a lack of data on refugee children in Croatia. The goal of this research was to gain a better insight into the experience of the arrival of refugee children in Croatia, their adjustment to new living conditions and their expectations in the future. For the purpose of the research, interviews were conducted with 10 refugee children currently living in Croatia. The age range was from 8 to 16 years. The thematic analysis of the answers from the interviews included 14 subtopics classified into three broad categories – the main themes: the experience of arrival and migration, the experience of living in Croatia, and the needs and wishes for the future. The refugee children described different experiences of coming to Croatia, and as the most important for their lives, meaning their adjustment, were the support of family, friends, teachers as well as volunteers and employees of shelters and the primary school. The refugee children expressed the need for a stable and legal refugee status in Croatia, a safe home and a desire to learn, especially the Croatian language. The results point to the importance of the support system, formal and informal, for the process of adjustment of refugee children to new living conditions. The directions for future research are described as well as the needs for practical interventions.

Key words: adjustment, experiences, migrations, needs, refugee children